

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشکده زبان‌شناسی

گروه فرهنگ و زبانهای باستانی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته فرهنگ و زبانهای باستانی

(بررسی گویش بختیاری روستای گلنَدرِ سُفلی بر اساس محفوظات شعرگونه «نَینه مسعود»)

استاد راهنما:

دکتر حمیدرضا دلوند

استاد مشاور:

دکتر سیروس نصراله‌زاده

پژوهشگر:

فریدون تاج‌احمدی

شهریورماه ۱۳۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشکده زبان‌شناسی

گروه فرهنگ و زبانهای باستانی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته فرهنگ و زبانهای باستانی

(بررسی گویش بختیاری روستای کلندرِ سُفلی بر اساس محفوظات شعرگونه «ننه مسعود»)

استاد راهنما:

دکتر حمیدرضا دلوند

استاد مشاور:

دکتر سیروس نصراله‌زاده

پژوهشگر:

فریدون تاج‌احمدی

شهریورماه ۱۳۹۸

برگه ارزیابی (توسط امور پژوهشی در اختیار دانشجو قرار می‌گیرد)

با سپاس از:

برادرم مسعود تاج‌احمدی که دفترچه بسیار ارزشمند و خصوصی‌اش را در اختیارم گذاشت و باوجود گرفتاری‌های زیاد، در کرمانشاه و کرج پذیرایم بود و با حوصله تمام، شعرهای یادداشت شده را دوباره و چندباره برایم خواند؛ و همچنین آقای سبزه‌علی مُمبینی و خانواده محترمشان در باغ‌ملک و آقای جان‌محمد برون و بانو گل‌زری شهابی در کَلْتِنْدِرِ سَفَلِی که قبول زحمت کرده و من را پذیرفتند و آمد و رفت‌هایم را تحمل کردند و پرسش‌هایم را با میل و رغبت پاسخ دادند. و همچنین سپاس از فرزندانم به‌خصوص بهرنگ و آذر که در مدت آماده‌سازی متن پایان‌نامه از هرگونه یاری و همکاری با من دریغ نکردند.

تقدیم به:

آنکه بطورخستگی ناپذیر در این چند سالِ اخیر، من و درس خواندم را صبورانه تحمل کرد و همه گونه اسباب آسایشم را فراهم آورد و موجب شد که به توانم در چنین سن و سالی و با چنین حال و روزی، درس به خوانم و کار پژوهشی انجام بدهم . . . تقدیم به همسر م.

چکیده:

گوش مردم روستای کلتندر سُفلی^۱ در پی کاهش تعداد گویشوران، تغییر شیوه تولید و نحوه زندگی و تاثیر پذیری زیاد از زبان فارسی معیار، تحت تأثیر بیش از پیش رسانه‌های همگانی مانند تلویزیون و شبکه‌های ماهواره‌ای، همچون بسیاری دیگر از گوش‌های پراکنده این کشور در معرض خطر قرار دارد. مستندسازی بخشی از فرهنگ گوش‌های آن می‌تواند در جهت حفظ و بقای آن گوش دارای اهمیت باشد. هدف این پژوهش پرداختن به گوش روستای کلتندر سُفلی است. در این راستا تعداد یکصد بیت شعر و شعرگونه و مَثَل که از واپسین سال‌های زندگی بانوئی کهن‌سال و از بومیان آن روستا به‌جا مانده بود، مورد توجه و استفاده قرار گرفت. ثبت و ضبط این شعرها، گام نخست این پژوهش بود؛ در ابتدا این شعرها و شعرگونه‌ها توسط شخصی که آن‌ها را در حدود بیست و پنج سال پیش از این، و در زمان زنده بودن آن بانو، یادداشت و در دفترچه‌ای مجزا نگهداری کرده بود، خوانده شدند و به‌صورت فایل‌های صوتی الکترونیکی در آمدند. بازنویسی آن‌ها با استفاده از حروف آوانگار لاتین و همچنین خط فارسی، همراه با علامت‌های زیر و زبری (أ، ا، أُ، اُ، گام بعدی بود. مستندسازی دقیق شعرها و مَثَل‌ها با وسواس پیگیری شد و حتی مواردی که به‌نظر ناقص یا نادرست می‌آمدند هم درست عین آن‌چه یادداشت شده بود، بازنویسی شد. بررسی این شعرها و شعرگونه‌ها و مَثَل‌ها و توجه به معانی و کاربرد آن‌ها، مارا با گذران زندگی در روستائی دور، واقع در جنوب شرقی استان خوزستان که فعالیت اصلی ساکنین آن دامداری و کشاورزی دیم است آشنا می‌کند و دریچه‌ای اگرچه کوچک، بسوی شناخت فرهنگ و زبان آن روستا می‌گشاید.

واژه‌های کلیدی: کلتندر، باغ‌ملک، بختیاری، گوش، مَثَل، شعرگونه.

روستائی از توابع بخش مرکزی شهرستان باغ‌ملک استان خوزستان واقع در دهستان قلعه‌تُل. ن.ک. صفحه ۴۹

فهرست

۱	پیشگفتار.....
۳	فصل اول: کلیات.....
۴	مسأله پژوهش.....
۵	موضوع پژوهش.....
۵	قلمرو پژوهش.....
۵	اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۶	اهداف پژوهش.....
۷	کاردهای پژوهش.....
۷	نوع پژوهش.....
۷	پرسش‌های پژوهش.....
۸	فرضیه‌های پژوهش.....
۸	مشکلات و موانع.....
۹	فصل دوم: روش‌شناسی پژوهش.....
۱۰	روش گردآوری داده‌ها جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۱۰	روش تحلیل داده‌ها.....
	فصل سوم: مروری بر گویش و گویش‌شناسی گروه لری بختیاری و بررسی پیشینه پژوهش در گویش بختیاری
۱۱	روستای کلتندرِ سُغلی.....
۱۲	الف) مختصری راجع به گویش و گویش‌شناسی.....
۱۴	ب) جهانگردان، مطالعات و سفرنامه‌های آن‌ها درباره فرهنگ و زبان بختیاری:.....
۱۴	سفرنامه مستشرقان و جهانگردان اولیه تا انتهای قرن نوزدهم.....
۲۵	پژوهش‌ها و کارهای انجام شده در قرن بیستم میلادی.....
۲۹	ج) پژوهش‌های خارجی متأخر راجع به فرهنگ و زبان بختیاری.....
۳۳	د) پژوهش‌های داخلی راجع به فرهنگ و زبان بختیاری.....
۴۲	ه) پژوهش‌های داخلی راجع به گویش بختیاری چهارلنگ.....
۴۴	فصل چهارم: یافته‌های پژوهش (داده‌ها و اطلاعات).....
۴۵	بخش اول موقعیت و مشخصات منطقه، شهرستان باغ‌ملک و روستای کلتندرِ سُغلی.....

۴۵	الف) خوزستان
۴۹	ب) باغ‌ملک
۵۰	ج) قلعه‌تُل
۵۰	د) کَلِتِنْدِرِ سُغلی
۵۲	بخش دوم: سرزمین بختیاری و بختیاری‌ها
۵۷	بخش سوم: زبان‌های ایرانی و جایگاه گویش بختیاری در طبقه‌بندی آن‌ها
۵۹	بخش چهارم: «نَه مَسْعُود»
۶۱	بخش پنجم: متن شعرها و شعرگونه‌ها
۱۰۹	فصل پنجم: تفسیر، توضیح، تحلیل، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۱۰	توضیح و تفسیر و موارد کاربرد شعرها و شعرگونه‌ها و مَثَل‌ها
۱۲۴	تحلیل متن شعرها و مَثَل‌ها در جهت شناخت گویش روستای کَلِتِنْدِرِ سُغلی
۱۳۰	جَمْع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۳۲	فهرست الفبائی مَثَل‌ها
۱۳۶	واژه‌نامه
۱۵۴	کتاب‌نامه
۱۵۹	پیوست‌ها:
۱۵۹	• نمونه‌ای از برگه‌های دفترچه به صورت اسکن شده.
۱۵۹	• نقشه شهرستان‌های استان خوزستان.
۱۵۹	• نقشه باغ‌ملک در دهستان مُنگشت.
۱۵۹	• نقشه کَلِتِنْدِرِ سُغلی در دهستان قلعه‌تُل.

راهنمای نشانه‌های بکار رفته در این پژوهش

آوانویسی	مثال	برای	نشانه
nar, dašt	نَر، دَشت	آ در واژه‌های فارسی	a
b r, s r	بار، سار	آ در واژه‌های فارسی	
del, gel	دِل، گِل	کسره	e
gom	اِگَم	یای مجهول، e کشیده	
gol, tond	گُل، تُنَد	ضمه در واژه‌های فارسی	o
g št	گُشت (افغانی)	واو مجهول، O کشیده	
nimruz	نِمرُوز	یای معلوم، کسره عربی	i
p r, s r	پِیر، سِیر	ای، ئی فارسی	
ummat	اُمّت	او معلوم، ضمه عربی	u
r d, g š	رود، گوش	اُوی فارسی	
babr, bazm	بِیر، بَزم	ب	b
pašm, separ	پَشم، سِپهر	پ	p
ešm, arb	چشم، چرب	چ فارسی	
jang, j n	جنگ، جان	ج	j
sahar, saf	سحر، صف	س و ص	s
šab, dašt	شب، دشت	ش	š
zan, z m n, z hr	زن، ضامن، ظُهر	ز ؛ ض ؛ ظ	z
ž le, pež n	ژاله، پژمان	ژ فارسی	ž
xoš, taxt	خوش، تخت	خ	x
qand, maq m	قند، مقام	ق	q
ol m, ma z	غلام، مغز	غ	
mas l, so al, mad	مسؤل، سؤل، آمد	همزه و صدای پیش از واکه در ابتدای واژه	
v re, varzeš	آواره، ورزش	واو، لبی دندان‌ی باواک	v
rwzane, xosrw	روزنه، خسرو	واو، دولبی باواک (گرد)	w
farh d, daftar, radif	فرهاد، دفتر، ردیف	ف	f

آوانویسی	مثال	مانند	نشانه
k f	کیف	ک نرم کامی	k
car	کار	ک سخت کامی	c
g re, gol b	گیره، گلاب	گ فارسی	g
tašt, tav n	تشت، توان	ت	t
the	حرف تعریف انگلیسی	ث، دندانی بی‌واک	
l l, kolbe	لال، کلبه	لام	l
roftgar, rav n	رُفتگر، روان	ر	r
harf, honar	حرف؛ هُنَر	ح، ه	h
yek	یک	ی	y
a	چنگ	نگ	
d d, dast	داد، دست	دال	d
do ar	دوذر	دال دندانی، ذ	
ka xo	کَنخدا	علامت دمیدگی	a
x ^w har	خواهر	چون ادای «خ» آغاز و چون «و» پایان می‌یابد	x ^w

پیشگفتار

این پایان‌نامه با رویکردی توصیفی-تحلیلی به بررسی گویش بختیاری روستای کَلتِنْدِرِ سُفلی می‌پردازد. داده‌های اصلی این پژوهش تعدادی شعر و شعرگونه و مثل هستند که از زبان بانوئی کهن‌سال (نَه‌مَسْعُود) در سال‌های اواخر دهه هفتاد و اوایل دهه هشتاد شنیده و توسط فرزند او «مسعود» با دقت در دفترچه‌ای یادداشت و نگهداری شدند.

در آن سال‌ها «نَه‌مَسْعُود» در خانه‌ای کوچک و در محله‌ای پرجمعیت از شهر اهواز به‌نام کَمْپُلُو^۳ و در خیابان خشایار همراه با کوچک‌ترین فرزندش مسعود زندگی می‌کرد، بقیه فرزندان (آن‌ها که زنده مانده بودند)، یا تشکیل خانواده داده و رفته بودند و یا در وضعیت جنگ‌زده دور از او و بعضاً در شهرهای دیگری زندگی می‌کردند.

در آن روزها جنگ تحمیلی عراق علیه ایران به‌تازگی تمام شده بود و دوران آوارگی و سرگردانی، ترس و وحشت از حملات هوایی و موشک‌پرانی‌های دشمن به‌سر آمده بود. خانوارها به‌تدریج وضعیت زندگی خود را ترمیم می‌کردند و ضمن پایداری در برابر نامالیقات اقتصادی و اجتماعی پس از جنگ در سامان‌دهی امور خیابان و محله شرکت می‌کردند، به‌دنبال دوستان قدیم می‌گشتند و خبرهای سلامتی همسایگان سابق را مشتاقانه پیگیری می‌کردند. زندگی آهسته آهسته رنگ و بوی تازه‌ای می‌گرفت و رویش جوانه‌های امید در دل مردم محله و شهر دیده می‌شد. «نَه‌مَسْعُود» خوشحال بود و بلبل‌زبانی‌های پیش از جنگ او دوباره شروع شده بود، مسعود هم که همیشه در انتظار فرصتی بود تا بتواند گفته‌های شعرگونه مادرش را که برای او شیرین و جالب بودند ثبت کند، موقعیت را مناسب دید و با تهیه دفترچه‌ای مناسب و بی آن که مادرش را مطلع کند، گفته‌های او را با دقت گوش می‌داد و با علاقه یادداشت می‌کرد. مسعود در آن دوران در واقع مراقبت از مادرش را بعهده داشت، همیشه نزدیک او بود و به‌حرف‌هایش توجه می‌کرد، حتی زمانی که مادر در حال گفتگو با همسایه یا دوستی در بیرون حیاط خانه بود، مخفیانه به‌آنها گوش می‌داد و دقایقی بعد شنیده‌هایش را می‌نوشت. به‌این ترتیب در طول بیش از چهار سال دفترچه‌ای ساخته شد که دربرگیرنده گفته‌های بسیار متنوع مادر بود؛ گفته‌هایی که در شرایط مختلف و به‌قصدهای مختلف و به‌مخاطبین گوناگون ابراز شده بودند.

در سال ۱۳۷۲ «نَه‌مَسْعُود» که از مدت‌ها قبل با بیماری‌های دوران کهن‌سالی درگیر بود، از دنیا رفت و مسعود که وابستگی عاطفی زیادی به مادرش داشت، دفترچه حاوی گفته‌های او را مانند میراث معنوی گران‌بهای حفظ و نگهداری کرد. پس از آن مسعود چندین بار محل زندگی خود را تغییر داد و در نهایت به تهران کوچ کرد و در کرج ساکن شد. در اثنای جابجائی‌ها، اگرچه دفترچه فراموش شد لیکن خوشبختانه گم نشد تا اینکه حدود سه سال پیش به‌طور تصادفی دیده شد و مورد توجه قرار گرفت. مسعود به علت شدت و نوع رابطه عاطفی که در سال‌های آخر عمر مادر با او پیدا کرده بود، دفترچه را به‌عنوان یادگاری بی‌همتا می‌دانست و به هیچ ترتیبی حاضر نمی‌شد که حتی برای مدت کوتاهی آن را از خود دور کند؛ به‌ناچار جهت استفاده از محتوی آن، مجبور به عکس‌برداری و اسکن (تصویر برداری) از همه صفحات آن شدیم. نتیجه کار به‌عنوان داده‌های اصلی در این پایان‌نامه مورد استفاده قرار گرفت.

بانو ملک‌نسا شهابی از اهالی روستای کَلتِنْدِرِ سُفلی، مادر نگارنده بود. ن.ک. صفحه ۵۷
(Camp Polonia) به‌معنی کمپ لهستانی‌ها که مخفف شده و به‌صورت (Campolo) در آمده.

این پایان‌نامه مطابق با «دستورالعمل نگارش و تدوین پایان‌نامه و رساله تحصیلی» تهیه شده توسط مدیریت تحصیلات تکمیلی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در پنج فصل تهیه و تدوین شده است:

فصل اول: شامل کلیات پژوهش یعنی: مسأله پژوهش، موضوع پژوهش، قلمرو پژوهش، اهمیت و ضرورت پژوهش، اهداف پژوهش، کاربردهای پژوهش، نوع پژوهش، پرسش‌های اصلی و فرعی پژوهش، فرضیه‌های پژوهش و مشکلات و موانع است.

فصل دوم: روش‌شناسی پژوهش است که به‌روش گردآوری و هم‌چنین تحلیل آن‌ها می‌پردازد، در این راستا از «راهنمای گردآوری گویش‌ها برای گنجینه گویش‌های ایرانی» چاپ فرهنگستان زبان و ادب فارسی و مقاله دکتر آتوسا رستم‌بیک با عنوان «روش‌شناسی پژوهش در مطالعات گویش‌شناسی»، چاپ شده در مجله زبان‌شناخت سال ششم، شماره دوم پائیز و زمستان ۱۳۹۴ سود برده‌ام.

فصل سوم: مروری بر گویش و گویش‌شناسی گروه لری بختیاری و بررسی پیشینه پژوهش در گویش بختیاری روستای کَلتِنْدِرِ سُفلی است. در این فصل ابتدا به‌طور مختصر گویش‌شناسی توضیح داده می‌شود و سپس مطالعات و کارهای جهان‌گردان و مستشرقان غربی از قدیم‌ترین ایام تا دوره معاصر و سپس پژوهندگان و پژوهش‌های داخلی به‌ترتیب زمانی آورده شده‌اند و در آخر، به‌کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه‌های مرتبط یا نزدیک به‌موضوع پژوهش اشاره شده‌است.

فصل چهارم: شامل یافته‌های پژوهش است که ابتدا موقعیت کلی استان خوزستان و شهرستان باغ‌ملک و روستای کَلتِنْدِرِ سُفلی را توضیح می‌دهد، سپس به بختیاری‌ها، سرزمین بختیاری و گستره آن می‌پردازد و جایگاه گویش مورد نظر را در میان زبان‌های ایرانی بررسی می‌کند، آنگاه «نَه‌مَسْعُود» را معرفی می‌کند و در آخر شعرها و شعرگونه‌های او را در قالبی ویژه که مطالعه و بررسی آن‌ها را آسان‌تر می‌کند، به این معنی که در سطر اول قالب سه‌سطری شعرها را به خط فارسی و با استفاده از علائم زیر و زبری (أ | اُ) نشان می‌دهد، در سطر دوم همان شعر را با حروف آوانگار لاتین نمایش می‌دهد، در سطر سوم معنی تحت‌اللفظی آن شعر به فارسی نوشته می‌شود. قابل توجه است که ضمیر شخصی متصل سوم شخص مفرد که در این گویش «ش» آمده، در گویش دیگر بختیاری معروف به گویش بختیاری هفت‌لنگ، «س» است.

فصل پنجم: بحث، توصیف و استنتاج است و تحت این عنوان ابتدا به توضیح و تفسیر و موارد کاربرد شعرها، شعرگونه‌ها و مَثَل‌ها می‌پردازد و سپس از تحلیل متن‌های بدست آمده در جهت شناخت گویش بختیاری روستای کَلتِنْدِرِ سُفلی استفاده می‌کند و در آخر به نتیجه‌گیری و جمع‌بندی می‌رسد.

فصل اول: کلیات

مسأله پژوهش

شهر و شهرنشینی دارای تاریخچه‌ای بسیار قدیمی است و بیش از پنج‌هزار سال قدمت دارد، تا سال ۱۹۰۰ میلادی از هر هشت نفر فقط یکی در مناطق شهری زندگی می‌کرد، اما در حال حاضر بیش از نیمی از جمعیت جهان (۵۳ درصد) شهر نشین هستند.

به‌علت توسعه صنعتی در کشورهای غربی، افزایش جمعیت شهرهای آن‌ها قابل توجه است، اما مهاجرت از روستا به شهر در کشورهای در حال توسعه - از جمله کشور ما - دلایل دیگری هم دارد.

در نیم‌قرن اخیر روند شهرنشینی در ایران سیر صعودی داشته است. در سال ۱۳۹۰ شمسی جمعیت شهری ایران از مرز دو سوّم کل جمعیت کشور فراتر رفت، انتظار می‌رود که روند شهرنشینی به سیر صعودی خود ادامه داده و در سال ۱۴۳۰ شمسی به حدود ۸۵ درصد برسد. (فتحی، ۱۳۹۴: ۸-۱۵).

در کشور ما کاهش جمعیت روستائی به معنی کاهش تعداد گویشوران زبان‌های هر منطقه است، روستائانی که به شهرها سرازیر می‌شوند، در شهرها به گویش روستای خود سخن نمی‌گویند و بنابر ضرورت به زبان معیار روی می‌آورند. با آمدن مهاجران به روستا و بالعکس، زبان ساکنین روستا هم تحت تأثیر زبان شهرنشینان قرار می‌گیرد و با کم شدن تعداد کهن‌سالان روستا - که زبان اجدادی را به شکل اصیل‌تر آن بکار می‌برند - و همچنین برنامه‌های صدا و سیما، آموزش زبان فارسی در مدارس منطقه، نفوذ روز افزون مطبوعات و تغییر الگوهای کار و زندگی روستائی، گنجینه گویشی آن محل آرام آرام رو به نابودی می‌رود.

کوتاه سخن اینکه گویش مردم روستای کَلْتِنْدِرِ سَفَلی واقع در دهستان قلعه‌تُل از توابع بخش مرکزی شهرستان باغ‌ملک در خوزستان، از طرفی بعلت کوچ جوانان جویای کار به شهرها و از طرفی دیگر کم شدن جمعیت کهن‌سالان آن و نیز تغییر الگوی کار و تولید روستائی، در معرض خطر نابودی است و اگر در جهت ثبت و ضبط گویش آن و جمع‌آوری متل‌ها و مثل‌ها و داستان‌های عامیانه آنجا اقدامی صورت نگیرد، در آینده‌ای نه‌چندان دور امکان چنین کاری میسر نخواهد بود.

این پژوهش قرار است گفته‌های شعرگونه یک بانوی هفتاد ساله از روستای مورد نظر را که در حدود ۲۵ سال پیش توسط فرزندش در دفترچه‌ای یادداشت و نگهداری شده بودند، بازخوانی، حرف‌نویسی

و ترجمه نماید، تا بتوان از این منبع داده‌های دست‌اول برای بررسی گویش روستای کَلتِنْدِرِ سَفَلی که این بانوی متوفی به آنجا تعلق داشت استفاده کرد.

موضوع پژوهش

بررسی گویش بختیاری چهارلنگ، گونه‌ای که در مکان مورد نظر این پژوهش به کار برده می‌شود، براساس محفوظات شعرگونه بانوئی کهن سال از اهالی همان‌جا.

قلمرو پژوهش

الف) قلمرو مکانی:

روستای کَلتِنْدِرِ سَفَلی واقع در دهستان قلعه‌تُل از توابع بخش مرکزی شهرستان باغ‌ملک در استان خوزستان.

ب) قلمرو زمانی:

یادداشت‌های مورد استفاده در این پژوهش در سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲ نوشته شدند.

اهمیت و ضرورت پژوهش

فرایند جهانی شدن در دنیای امروز موجب شده است که انسان‌های روی کره زمین، همه بسوی داشتن فرهنگی یکسان پیش بروند، بطوریکه می‌بینیم خوراک، پوشاک، طرز فکر، عادات، رسوم و... جوامع مختلف تقریباً یکسان گشته است. در نگاه اول این همسانی یا جهانی شدن امری پسندیده و خالی از اشکال بنظر می‌رسد، اما به عقیده بسیاری از محققان و اندیشمندان، همسانی فرهنگ و طرز فکر، تنوع تفکر و اندیشه را از بین می‌برد و از بین رفتن تنوع در تفکر و اندیشه، خسارات جبران ناپذیری به اکوسیستم انسانی وارد می‌کند، بطوریکه خرده‌فرهنگ‌ها و نیز زبان‌ها و گویش‌های بسیاری از جوامع پایمال فرهنگها و زبان جوامع برتر و قوی‌تر می‌گردد و این جوامع به گیاهان ریشه‌کن شده‌ای مبدل می‌گردند که هویت، شخصیت و حیات خود را از یاد می‌برند. (شیری، ۱۳۹۷: ۴۰)

در سال‌های اخیر موضوع حفظ زبان‌ها و گویش‌ها، بعنوان بخشی از میراث فرهنگی بشر از طرف زبان‌شناسان و همچنین سازمان یونسکو^۴ مسئله‌ای جدی تلقی شده‌است. نتیجه عمده‌ی این مسئله، اجرای پروژه‌های وسیع بین‌المللی موسوم به کتاب قرمز است، که ضمن آن باید مراکز و بانک‌های اطلاعاتی مربوط به شناسایی زبان‌های در حال زوال، داده‌های قوم‌نگاری مربوط به گویشوران زبان مورد نظر و ملاحظات سیاسی، جمعیتی، جامعه‌شناختی این زبان‌ها برقرار گردد و اطلاعات لازم و حتی توصیف نظام‌مند زبان‌ها و گویش‌ها از سراسر دنیا گردآوری و نگهداری شود. پانزدهمین کنگره بین‌المللی زبان‌شناسان به سازمان یونسکو چنین توصیه کرده که از آنجا که نابودی هر زبانی خسران جبران‌ناپذیری برای بشریت محسوب می‌شود، یونسکو باید به این مسئله به‌عنوان امری اضطراری بنگرد و به مؤسسات و برنامه‌های زبان‌شناختی مساعدت کند، تا در توصیف زبان‌ها به‌صورت دستور، فرهنگ لغت، متن و ثبت ادبیات شفاهی زبان‌های در حال زوال همت گمارند. (همو)

گویش مردمان روستای کَلْتِنْدِرِ سُفلی به علت کاهش گویشوران و تأثیر پذیری زیاد از زبان فارسی معیار در معرض خطر فرسایش است و احتمال از بین رفتن آن هم متفی نیست. زیرا از طرفی جمعیت روستا بعلت مهاجرت جوانان جویای کار به شهرها و شهرک‌های در حال توسعه و نیز کاهش عمومی زاد و ولد تحت تأثیر مشکلات اقتصادی خانوارهای جوان، روز به روز کم‌تر می‌شود؛ و از طرفی دیگر گسترش روز افزون رسانه‌های گروهی چه بصورت کانال‌های تلویزیونی داخلی و چه به‌صورت کانال‌های ماهواره‌ای و پخش و انتشار برنامه‌های بسیار متنوع و جذاب به زبان فارسی که تقریباً نیازهای همه قشرهای اجتماعی و رده‌های سنی به‌سرگرمی و اخبار را برآورده می‌کنند، و باعث می‌شوند که افراد ساعت‌های زیادی از شبانه‌روز را در برابر گیرنده‌های تلویزیونی بمانند و در معرض هجوم واژه‌ها و عبارات و جملات فارسی معیار قرار داشته باشند. از این رو پرداختن به گویش این روستا برای نجات دست‌کم بخشی از زبان و فرهنگ آن دارای اهمیت زیاد است.

اهداف پژوهش

۱. بازخوانی و ضبط الکترونیکی شعرها و شعرگونه‌هایی که در بیست و پنج سال پیش توسط جوانی از گفته‌های مادرش یادداشت‌برداری شده‌بودند.

۲. آوانویسی یکایک شعرها و شعرگونه‌ها به خط نوشتاری فارسی و با استفاده از علائم زیر و ربری و همچنین آوانگاری آن‌ها با استفاده از حروف آوانگار لاتین.
۳. ترجمه شعرها و شعرگونه‌ها و مثل‌ها به فارسی.
۴. شرح معانی شعرها و شعرگونه‌ها و مثل‌ها و توضیح موارد کاربرد آنها.
۵. تهیه و تدوین واژه‌نامه بسامدی دربرگیرنده همه متن.

کاربردهای پژوهش

دست‌اندر کاران تهیه اطلس گویشی کشور و فرهنگستان زبان فارسی و سازمان میراث فرهنگی می‌توانند از نتایج این پژوهش استفاده کنند.

نوع پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی، با استفاده از اصول مطرح شده در گویش‌شناسی و زبان‌شناسی تاریخی-تطبیقی و شیوه‌ها مستندسازی زبان است.

پرسش‌های پژوهش

پرسش اصلی :

گویش بختیاری روستای کَلتِنْدِرِ سَفَلی براساس محفوظات شعرگونه «نَه‌مَسْعُود» چگونه است ؟

سوالات فرعی:

۱. روستای کَلتِنْدِرِ سَفَلی کُجاست و چگونه است ؟
۲. «نَه‌مَسْعُود» کیست ؟
۳. آوانویسی و ترجمه شعرگونه‌های «نَه‌مَسْعُود» چگونه است ؟
۴. بسامد واژگانی متن شعرگونه‌های «نَه‌مَسْعُود» چگونه است ؟

۵. وضعیت کلی ساختار زبانی گویش روستای کَلْتِنْدِرِ سُغَلِ چگونه است؟

فرضیه‌های پژوهش

در این پژوهش به سبب توصیفی بودن، نیازی به فرضیه ندارد و پژوهشگر تنها در پی توصیف گویش بکار رفته در شعرها و شعرگونه‌هایی است که به دست ما رسیده.

مشکلات و موانع

مشکل اصلی عدم دسترسی به گوینده شعرها و شعرگونه‌ها است، ایشان بیش از دو دهه قبل در سن هفتاد و چهار سالگی فوت شدند و از دنیا رفتند (گوینده شعرها و شعرگونه‌ها بی‌سواد مطلق بود)؛ مشکل دیگر سخت بودن دسترسی به نویسندگان شعرها و شعرگونه است، یعنی کسی که شعرها را در آن زمان یادداشت کرده بود؛ ایشان اگرچه دوران بازنشستگی خود را می‌گذراند، ولی به دلیل اشتغال مجدد در یک کارخانه تولید فولاد در حومه شهری در غرب کشور، بسیار سرگرم کار بود و در بیشتر ساعات روز و هفته، در کارخانه حضور داشت و ملاقات با او به سادگی میسر نمی‌شد. مشکل دیگر نبودن محل اقامت مناسب، مانند مهمانسرا و هتل یا حتی مسافرخانه در نزدیکی روستا و یا مرکز شهرستان مورد مطالعه بود که حضور در آن منطقه را مشکل و با سختی‌هایی روبرو می‌کرد.

فصل دوم: روش شناسی پژوهش

روش گردآوری داده‌ها جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

روش پژوهش در این پایان‌نامه توصیفی-تحلیلی برپایه اسناد کتاب‌خانه‌ای و گردآوری میدانی داده‌ها است، داده‌های اصلی عمدتاً بیت‌ها و مَثَل‌هایی هستند که در بیش از دو دهه قبل (سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲) از گفتار روزمره بانوئی کهن سال (به‌طوری‌که خود او متوجه نشود) برداشت و نوشته شده‌اند. جهت کاربست این نوشته‌ها در پژوهشی علمی، ترتیباتی اتخاذ شد تا خود نویسنده این بیت‌ها (مسعود)، آن‌ها را با گویش منطقه مورد نظر (کَلْتِنْدِرِ سَفَلی) در محیطی آرام و بدون اغتشاش صوتی به آرامی و با وضوح کامل بخواند و همزمان با استفاده از یک دستگاه ضبط کننده صدا^۴ در پوشه‌های صوتی با کیفیت بالا ضبط نماید. این کار با رفتن به محل کار فعلی او که یکی از شهرستان‌های جنوب غربی کشور است، انجام شد. پس از آن، حضور در منطقه باغ‌ملک و کَلْتِنْدِرِ و روبرو شدن مستقیم و گفتگو با ساکنان محل و گویشوران باعث شد ابهامات و سؤالاتی که در حین ضبط صدا (صدای قرائت کننده بیت‌ها) پیش آمده بود برطرف گردد و پاسخ سؤالات مشخص شود.

افرادی که در فرآیند جمع‌آوری داده‌ها شرکت کردند عبارتند از: ۱- مسعود تاج‌احمدی، ۵۳ ساله، لیسانس مهندسی برق از دانشگاه شهید چمران، ساکن کرج (مسعود در اثنای جنگ تحمیلی ساکن کَلْتِنْدِرِ سَفَلی بود). ۲- سبزیعلی مُمبینی، ۶۶ ساله، با سواد، راننده وانت، از اهالی کَلْتِنْدِرِ سَفَلی، ساکن باغ‌ملک. ۳- جان‌ممد بُرون، ۷۰ ساله، باسواد، بازنشسته، ساکن کَلْتِنْدِرِ سَفَلی. ۴- گل‌زری شهابی، ۶۳ ساله، با سواد، خانه‌دار، ساکن کَلْتِنْدِرِ سَفَلی.

روش تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌های این پژوهش منتهی به رد یا اثبات هیچ‌گونه فرضیه‌ای نخواهد شد، بلکه بیان و توصیف و مقایسه این داده‌ها منجر به شناخت بهتر و دقیق‌تر ما از گویش منطقه مورد نظر خواهد شد؛ و می‌توان از درون این توصیف‌ها و تحلیل‌ها، از یک سو مختصات آوایی و ساختار زبانی و دستوری گویش را نمایان ساخت، و از سوی دیگر به شناخت بهتری از فرهنگ منطقه دست یافت.

^۴Digital Voice Recorder

^۵Audio Files

فصل سوم: مروری بر گویش و گویش‌شناسی گروه لری
بختیاری و بررسی پیشینه پژوهش در گویش بختیاری
روستای کَلتندِرِ سَفلی

الف) مختصری راجع به گویش و گویش‌شناسی

از آنجا که موضوع و سؤال اصلی این پایان‌نامه با مقوله گویش‌شناسی ارتباط تنگاتنگ دارد، اندکی توضیح راجع به گویش و گویش‌شناسی مناسب به نظر می‌رسد، زیرا پیوستگی مطالب بعدی را بهتر می‌کند.

رشته گویش‌شناسی و مطالعات آن در ایران نوپاست و سرمایه کنونی این حوزه حاصل زحمات معدودی از محققان ایران، پژوهشگران فرهنگستان زبان ایران (فرهنگستان دوم) و عده‌ای از ایران‌شناسان خارجی و نیز مطالعات و تحقیقات پراکنده غیرتخصصی علاقمندان بوده‌است.

با رویکردی زبانی به مقوله گویش، می‌بینیم که از نظر زبان‌شناسی، گویش شکل‌هایی از یک زبان است که دارای ویژگی‌های زبانی مشترک هستند، یعنی با وجود برخی تفاوت‌های واجی و حتی واژگانی و دستوری، دارای ساختار و ویژگی‌های مشترک فراوانی هستند، بطوری‌که افراد دارای آن گویش‌ها می‌توانند بدون نیاز به یادگیری و آموزش خاصی با همدیگر ارتباط برقرار کنند و به اصطلاح میان آن‌ها **فهم پذیری^۷ متقابل** وجود دارد. مثلاً گویش تهرانی و گویش اصفهانی دو گویش از زبان فارسی محسوب می‌شوند، چون معمولاً یک گویشور تهرانی سخنان یک گویشور اصفهانی را متوجه می‌شود و گویشور اصفهانی نیز سخنان گویشور تهرانی را می‌فهمد، اما نمی‌توان گفت کُردی یا عربی نیز گویشی از فارسی است، چون معمولاً یک تهرانی یا اصفهانی بدون آموزش قبلی نمی‌تواند سخنان یک کُرد، تُرک یا عرب را به خوبی بفهمد و آن‌ها نیز فارسی را نمی‌فهمند مگر آن‌که قبلاً آن‌را یاد گرفته باشند. (شیری، ۱۳۹۷: ۲۶-۲۷)

برای رسیدن به ملاک‌های علمی و قابل قبول در تشخیص گویش از زبان، ابتدا لازم است که هر کدام از دو اصطلاح به درستی تعریف شوند تا مرز میان آن‌ها مشخص گردد. تعریف‌های موجود از این دو را می‌توان به دو نوع کلی تعریف سنتی و تعریف جدید تقسیم کرد.

^۷Mutual Intelligibility